

Svetski dan dostojanstvenog rada: Raditi kao slobodan čovek

Dostojanstven rad podrazumeva siguran, bezbedan, ugovoren, pristojno i na vreme plaćen posao koji bi, uz to, morao da zadovoljava i davno formulisanu "formulu" tri osmice – osam sati rada, toliko sna i još toliko sati društvenog života

Šta ste radili danas? To nije retoričko pitanje, još manje šala, mada bi većina zaposlenih 7. oktobra, uz kiseli osmeh, odmahнула rukom. Posebno ako im kažete da je baš danas Međunarodni dan dostojanstvenog rada – za šta se uglavnom malo zna i mari! – koji, ovako ili onako, ipak, obeležavaju ljudi širom planete.

Za one koji po savesti ili službenoj dužnosti misle o tom danu i radu uopšte tri su odrednice bitne – poštovanje znanja i uloženog truda; poštovanje ličnosti i – sloboda. Jer bez poštovanja i slobode nema ni kvalitetnog rada, sledstveno ni razvoja, kako učesnika u onome što se banalno zove proces rada, dakle ljudi sa obe ugovorne strane, tako ni kolektiva u kom se radi i društva u celini.

Kriza kao lakmus

Ove godine 7. oktobar se zagubio – mada se i inače lako zagubi – u globalnoj krizi izazvanoj koronavirusom, pa su sticajem tih okolnosti već mesecima u prvom planu ljudi koji moraju da rade da bi svi ostali kako, tako opstali, pa i bukvalno preživeli. Pandemija, odnosno napad virusa, odneo je desetine miliona života širom sveta, a sva je prilika da neće mirovati ni do sledećeg 7. oktobra.

Lekari različitih usmerenja, medicinske sestre, laboranti, čistači/ce u zdravstvenim ustanovama i sva sila drugih ljudi iz tzv. zdravstvenog sektora, uključujući i one u naučnim ustanovama i farmaceutskoj industriji koji rade na pronalaganju leka i vakcine, na prvoj su – tako se kaže – liniji fronta u borbi sa nevidljivim neprijateljem. Oni su proteklih meseci na raznim meridianima bukvalno skapavali i skapavaju od posla u danonoćnoj opsadi virusa koji je gotovo paralisao svet i prilično, praktično preko noći izmenio i prioritete i način života i rada. Svih, ne samo zdravstvenih radnika. No, baš zbog te izloženosti, njihov rad se hvali i javno i privatno, ali uprkos činjenici da je život bez njih bukvalno nemoguć, hvale i priznanja retko pronalaze iskaz koji bi se mogao okarakterisati svim atributima koje sintagma dostojanstven rad nosi. Uključujući i onaj koji bi dušebrižnici mogli okarakterisati kao bizaran, a to je zarada, koja svakako ne može i ne sme biti ista ako podrazumeva prekovremeni i noćni rad, spajanje smena, višesatno angažovanje pod teškom opremom kakvu su u sudaru sa infektivnim bolestima zaposleni prinuđeni da nose.

Svedoci smo već mesecima da oni koji su zbog požrtvovanog rada na poslu inficirani virusom nemaju ni „poštedu“ ni akedvatnu naknadu – tretiraju ih kao glinene golubove, samo što metak usmeren na njih nije vidljiv golim okom. A „pohvale“ dobiju oni koje je taj nevidljivi odveo s one strane života.

Zahvaljujući virusu čija priroda još nije otkrivena – pa time ni savladana – beli mantili su u središtu pažnje, ali uz njih su meseci svetske pošasti pod lupu svakoga doveli još niz ljudi bez kojih je i inače život nezamisliv, a koje drugi manje, više tretiraju kao nešto što se podrazumeva. U javnoj orbiti su tako zaposleni u trgovini, posebno u radnjama sa prehrambenom i higijenskom robom, što znači većina, jer se trgovina odavno preselila u lance koji imaju maltene sve – od igle do lokomotive. nezaobilazni su zaposleni u komunalnim službama, zaduženi za javnu čistoću, odnosno održavanje higijene u javnim prostorima i na javnim površinama... Takođe, kontrolori javnog reda i mira, uključujući i one zadužene za zaštitu ljudskih prava i sloboda, odnosno policiju, tužilaštvo i sudije.

Tu su i angažovani u prosveti kojima je korona nametnula novi način rada, sasvim drugačiji od dosadašnjeg, koji podrazumeva veštine koje nisu dovoljno vežbane, ni u tehničko-tehnološkom smislu (za nastavu na daljinu), ni u uspostavljanja odnosa sa đacima bez kontakata.

Napokon, mada ne poslednji – a njihov angažman će tek doći do izražaja – jesu oni koji rade u inače poniženom sistemu socijalne zaštite i brinu o osetljivim kategorijama stanovništva, u vremenima krize još izloženijim nedaćama, kao što su stariji, nemoćni i siromašni. Zbog nameta pandemijske bolesti „socijalci“ su morali dodatno da se angažuju, pri čemu njihov rad nije baš vidljiv – jer većina izbegava da vidi nevolje drugih, pa tako i one koji pomažu u njihovom prevazilaženju.

Pravila, pravila

Dakle, korona je postala lakmus pod kojim su sam rad i dostojanstvenost rada „pocrveneli!“, a zbog vanrednih okolnosti ni oni kojima je obaveza upravo zaštita rada i uslova postali su nevidljivi. Pre svega sindikati i

organizacije za zaštitu ljudskih prava. Jer, za boga miloga, svet je u krizi, ko će još brinuti o detaljima koji podrazumevaju poštovanje tuđeg truda! Ili slobodu kao takvu i slobodu u izboru i obavljanju posla.

„Smisao postojanja sindikata je da obezbedi dostojanstven rad. Dostojanstven rad je suprotan prekarnom radu koji znači nesiguran, nebezbedan, neugovoren posao. Rizičan u svakom smislu”, kaže predsednik UGS Nezavisnost Zoran Stojiljković.

Za Stojiljkovića nema sumnje da i u ovoj kriznoj godini – ili baš zbog nje – rad mora biti ugovoren, bezbedan, pristojno i na vreme plaćen. Svuda, pa naravno i u Srbiji: “Uslovi se dogovaraju i realizuju kroz ugovore o radu, a oni su proizvod kolektivnog ugovaranja i dogovaranja. Kroz kolektivne ugovore uspostavljena su, ili bi trebalo da budu uspostavljena, pravila ponašanja obe strane, zaposlenih i poslodavaca.” Odnosno onih koji ulažu rad i onih koji taj rad plaćaju.

“Nisu samo bezbednost i zarada važni, oni su neophodni, a da bi rad zaista bio dostojanstven ne sme biti ‘gruvanja karaktera’, odnosno dovođenja zaposlenih u ponižavajući položaj, bilo kroz klasični mobing, bilo kroz uslovljavanje zaposlenih u javnoj upravi, medijima, prosveti, zdravstvu... da deluju i rade po pravilima profesije i savesti a ne po nalogu ‘odozgo’”, kaže predsednik Nezavisnosti.

Čuvanje karaktera

Stojiljković je uveren da obim tih nepoželjnih “ugruvavanja” karaktera na radnim mestima govori o razmerama klijentelizma i partijskog zapošljavanja koji po prirodi stvari poništavaju i dostojanstvenost rada i sam rad: “Naravno, element koji ne smemo nikako zaboraviti jeste zarada od koje se pristojno živi, a to svakako nije ova minimalna koja ne garantuje ni pokriće minimalne potrošačke korpe za tročlanu porodicu, tačnije ispod je linije siromaštva.”

I predsednica Asocijacije slobodnih i nezavisnih sindikata Ranka Savić deli ova gledišta, uz napomenu da se rada i dostojanstva rada sećamo samo povodom dana kada se obeležavaju, a svim ostalim danima, sedmicama i mesecima u godini okrećemo se sitnim interesima i strahovima – da se sačuva (pre toga dobije) poslić, da se ne zameri nekome “gore” koji može da se osveti... A to sve rad pretvara u nedostojanstven, pri čemu tako stečeno i očuvano radno mesto ne znači i stvarni beg od siromaštva. Jer, u Srbiji je sve više zaposlenih na plati koja se bliži minimalnoj, svesnih da “prosek” dižu oni na privilegovanim poslovima. “Jedan od šest radnika živi ispod granice siromaštva”, upozorava Savić. Pri čemu ni većina ostalih zaposlenih nije mnogo iznad, plus sve brojniji penzioneri koji najčešće žive baš tu negde oko linije siromaštva ili ispod nje.

Profesor Ekonomskog fakulteta u Beogradu Mihail Arandarenko, uz pridev dostojanstven (rad), dodaje i druge dve odrednice – prostojan i dobar. Onaj posao od kog može da se živi pristojno, dobro, dostojanstveno.

„Kad kažem dobar mislim na ukupne uslove rada, u kojima je plata samo jedan od uslova za rad. Što bolja to bolje, ali važno je da zarada odgovara kvalifikacijama, da se ne osećaš eksplatisano, ugroženo, progonjeno. Taj nivo dostojanstvenosti rada ima i socijalnu i psihološku dimenziju. Značajno je i da imaš osiguranje, da nisi izložen preteranim rizicima, da očekuješ izvesno penziju“, kaže Arandarenko.

Drugi aspekt je odnos poslodavca prema zaposlenom, a ključno je da to bude „odnos institucionalizovane saradnje“. Doslovno po ugovoru koji se sklapa za svaki angažman.

Arandarenko ne sumnja u ono što se i golim okom vidi, a i forsira u Srbiji, da je sigurnije i isplativije biti angažovan, odnosno zaposlen u javnom sektoru. Tu se, napominje, neki od elemenata dostojanstvenog rada lakše ističu, pre svega sigurnost posla, a i zarada koja je u proseku veća kad vam je država poslodavac.

Sigurnost takvog radnog mesta, međutim, uslovljena je drugim odnosima koji dostojanstvenost i rada i radnika poništavaju ili barem smanjuju, a Stojiljković njihov izraz vidi u klijentizmu, nepozitmu i partijskom zapošljavanju. Ako se polje rada premesti iz zona koje je već naglašena pandemija isturila na svetlo dana, pa i rada kao preduslova preživljavanja, dolazi se u široko polje koje vezuje posao i zadovoljstvo. Svako ko živi od svojih deset prstiju zna da je za kvalitetno obavljanje bilo kog posla, uz kvalifikacije, bitna sklonost ka nekom poslu i da rad koji prija, godi čoveku i celokupan život čini kvalitetnijim. Već godinama, pa i decenijama, postoje zanimanja koja ljudima nude mogućnost da se izraze u potpunosti, od sve značajnijeg IT sektora, preko nekada ponižavanih a danas kreativnih poslova kao što su, primerice, kuvar, krojač... To su, istovremeno, poslovi koji omogućavaju dobru perspektivu i napredovanje, što je takođe značajna dimenzija dostojanstva rada.

Uz platu, bezbedne uslove rada i poštovanje, to je karika koja čoveku ne dozvoljava da, kako je to Stojiljković sociološki konstatovao, ne bude „mrtvac na dopustu“ i da ne hoda po svetlu kao zombi.

Mada, ako se podvuče crta, dostojanstven rad bi morao da zadovoljava i bitnu vremensku odrednicu davno formulisane kroz tri osmice – osam sati rada, osam sati sna i osam sati društvenog života, ali to je tema za drugi dan posvećen radu -1. maj.

7. октобар – Дан достојанственог рада

Суоченима са колонама младих који одлазе из земље, зарадама и пензијама прикованим, за дно (упркос стално обнављаним политичким обећањима) у иначе сиромашном региону, примерима „хуманих“ радних односа попут Јуре, Геокса, Гоше или понашања актера и ефеката штрајка у Фијат-Крајслеру, иронично и иритирајуће звучи свако помињање и обележавање

7. октобра – Дана достојанственог рада.

Ради се о темељном људском праву на пристојан – значи уговорен, легалан, безбедан и адекватно плаћен рад? Насупрот условима у којима живи већина запослених, достојанствен рад је само онај рад који не унижава човека и који обједињује следећих шест елемената: (1) продуктиван рад, а не тек политички креирано (привремено) радно место, (2) уређен и фер однос послодаваца према запосленима, (3) безбедно и здраво радно место и (4), заштиту социјалних права запослених и чланова њихових породица. Тиме се уједно креирају и (5) услови за лични просперитет запосленог и његову социјалну интеграцију која укључује и (6) слободу запослених да се организују и активно учествују у одлукама које их се непосредно тичу.

Притом, успостављање услова за остваривање достојанства на раду није само мисија синдиката већ ствар консензуса унутар Међународне организације рада, од које је достојанствен рад, као концепт, и потекао. Треба ли додати и да је, без обзира на све изазове, достојанствени рад, као и социјална сигурност, темељна вредност и претпоставка ЕУ интеграција у које се толико кунемо? Насупрот томе, суочени смо са кризом, незапосленошћу и страхом од губитка посла, односно пратећим настојањем предаторско-грабежљивог капитала за бескрајним флексибилизовањем рада и сужавањем права радника. У најгорем су положају ипак ангажовани у сивој економији. Ни за кога није тајна да се профит цеди на тај начин што су послови у „неформалној“ економији несигурни и организовани под условима који озбиљно могу нарушити здравље људи који на њима раде, а неретко угрозити и њихове животе. Додатно, овако ангажована лица у неформалном сектору најчешће немају ни могућност организовања и удруживања у синдикате, што само појачава њихову немогућност да остварују своја права. Број нерегистрованих радника на „црно“ се у Србији процењује на више стотина хиљада, односно на приближну петину свих запослених. Скоро трећина привредних субјеката, укључив и оне у јавном сектору, бави се сивом економијом и запошљава раднике без уговора и не исплаћује им редовно плате, при чему они немају здравствено и социјално осигурање и нису заштићени од незаконитог отказа. Зарада запослених без уговора је према истраживањима за половину мања у односу на формално запослене. На црно раде сви: неквалификовани радници, радници са средњом стручном спремом, запослени без редовне зараде, незапослени старији од 40 година, пензионери, примаоци социјалне помоћи, студенти...

„Флексибилно“ ангажовање радника без уговора је заправо средство за смањење трошкова рада, повећање конкурентности на тржишту и езоповски речено – „олакшано управљање људским ресурсима“. Оно што ти „услови“ успевају да створе

јесте прекарност и прекарни радници. Могли би да кажемо да је данас, попут високо програмираног уређаја, у току стварање бескрајно прилагодљивог, безидентитетног радника са којим можете шта год пожелите. Имајући у виду реалну слику запослености, конституенти МОП су 2002. године изнели решење које почива на четири стуба достојанственог рада, а то су запошљавање, радна права, социјални дијалог и социјална заштита. Овакво настојање МОП додатно је ојачано 2008. године усвајањем Декларације о социјалној правди и фер пословању. Они ће се обезбедити кроз постизање већег процента запошљавања и могућности зарађивања, подразумевајући под тим и квалитетније запошљавање. Због тога неопходно је посматрати достојанствен рад не само као међународно прихваћену референцу и циљ сам по себи, већ као начин да се повећа развој, смањи сиромаштво и неформална запосленост. Стварање услова за отварање нових радних места подразумева, међутим, привреду која ствара могућности за инвестиције, предузетништво, развој вештина, отварање радних места и одржив пристојан живот. То се може обезбедити не разумевањем дуалног образовања као креирања готово бесплатне радне снаге за потребе корпоративног капитала већ, рецимо, путем социјалног предузетништва и производње које би отвориле простор за економске активности сиромашних посредством средстава и имовине коју имају на располагању. Али и проширењем тржишта, устаљивањем тржишне политике којом се не дискриминишу производи сиромашнијих категорија становништва и стварањем финансијских услуга сиромашнима.

Социјална заштита наглашава: (1) важне везе између продуктивног запослења и сигурности за оне који из било којег разлога нису запослени, као и сигурност у погледу здравствене заштите; (2) заштиту од губитка или смањења прихода услед незапослености, повреде, материнства, родитељства или старости, тиме уједно и (3) праведно друштво.

Право на достојанствен рад дакле није никаква „синдикална ујдурма“ и левичарска провокација већ темељна претпоставка човека достојног живота. Уосталом и Уставом Србије прописано је да свако има право на поштовање достојанства своје личности на раду, безбедне и здраве услове рада, заштиту на раду и правичну накнаду на рад, као и правну заштиту тих права и могућност аутономног синдикалног организовања које укључује како преговарање и дијалог тако и, када они не дају резултате, штрајкове и шире социјалне протесте.

Ако нам се већ у том обиму крше наша уставна права, онда за нас у Независности нема дилеме око подршке и солидарности са свима онима који се боре за повратак достојанства раду и тако што за 7. октобар организују протесте. Синдикати могу имати различите тактике и процене, али се, ако су заиста синдикати, не разликују око кључних циљева.

Зоран Стојиљковић, председник УГС Независност